

PALĪGLAPA PEDAGOGIEM

Napo bīstamo situāciju medības. Otrā stunda – iesaistīšanās un novēšana

Napo in... Risky business

Riskantais bizness ir īsa filmiņa bīstamajām situācijām darbā un nepieciešamību novērtēt riskus un rīkoties atbilstoši konstatētajiem faktiem, lai darbavietas padarītu drošākas un veselībai nekaitīgākas. Filmā apskatītas dažas no visizplatītākajām bīstamajām situācijām, kuru novēršanas pamatā ir princips „Apstāties, padomāt un rīkoties”.

Filma cenšas izskaidrot, kāda ir atšķirība starp bīstamajām situācijām un to izraisītajām sekām, kā tās iespējams novērst vai samazināt, un parāda tos praktiskās situācijās, lai būtu iespējams labāk izprast, ko nozīmē risks.

Risku novērtēšana

Mūsu mērķis ir padarīt daudz skaidrāk saprotamu riska novērtēšanu un tās nozīmi negadījumu un kaitējumu veselībai darbā novēršanā. Jo īpaši mūsu mērķis ir:

- izskaidrot atšķirību starp bīstamajām situācijām un to izraisītajām sekām;
- sniegt ieskatu risku izvērtēšanā;
- ar piemēriem parādīt, ko mēs ar to esam domājuši;
- sasaistīt teoriju ar praksi;

Kāpēc jāveic risku novērtēšana?

Risku novērtēšana ir veiksmīgas darba aizsardzības sistēmas pamatā un galvenā iespēja, kā samazināt ar darbu saistītu negadījumu un arodslimību skaitu. Ja to veic labi, var uzlabot drošību un veselības aizsardzību darbavietā, kā arī uzņēmuma sniegumu kopumā.

Kas ir risku novērtēšana?

Risku novērtēšana ir process, kurā laikā tiek izvērtēti riski darbinieku drošībai un veselībai, ko rada darba vides faktori darbavietā. Tā ir sistemātiska visu darba aspektu analīze, lai noteiktu:

- kas var radīt traumas vai veselības traucējumus
- vai apdraudējumu var novērst, un, ja to nevar novērst,
- kādi ir vai kādiem vajadzētu būt preventīvajiem pasākumiem, lai riskus varētu kontrolēt.

Tipiskie riski darbavietās (daudzi no tiem sastopami arī mājās) ir:

- elektrība;
- ugunsdrošība;
- darbarīki, jo īpaši griešanai paredzētie, piemēram, asmeņi vai naži;
- elektriskais darba aprīkojums;
- paslidēšana uz grīdas, aizķeršanās, nokrišana no trepēm vai kāpnēm, nokrišana no augstuma (piemēram, no sastatnēm vai no jumta);
- transports (riski transportlīdzekļiem, vadītājiem vai gājējiem);
- balsta un kustības sistēmas traucējumi, kas rodas smagu kravu nešanas, ķermeņa sagriešanas un pagriešanas, nepareizas pozas (piemēram, darbā ar datoru), atkārtotu kustību (piemēram, pie konveijera) rezultātā;

- ķīmiskās vielas – tūlītējs kaitējums rodas, tās ieelpojot, apdedzinot vai kairinot ādu, un ilgtermiņa ietekmes rezultātā var rasties vēzis, elpošanas ceļu slimības un alerģijas;
- bioloģiskie – baktērijas, sēnītes vai vīrusi, piemēram, ērcu encefalīts, veicot apzaļumošanas darbus; darbs slimnīcās, medicīnisko analīžu laboratorijās; darbs telpās, kur tiek slikti uzturētas gaisa kondicionēšanas iekārtas;
- troksnis, vibrācijas, lāzera radītā radiācija, jonizācijas radītā radiācija, elektromagnētiskie lauki, UV starojums utt.

Lai parādītu vairumu no šiem riskiem, var izmantot daudzas epizodes no dažādām Napo filmām. (A tabula).

Risku novērtēšana ar piecu soļu metodi

Šajā stundā galvenā uzmanība pievērsta pēdējiem trim risku novērtēšanas metodes soļiem: risku novērtēšanas pasākumu noteikšanai, pasākumu īstenošanai un uzraudzībai un pārbaudei. Pirmie divi soļi ir ietverti Napo apdraudējumu medību pirmajā stundā.

1. solis – Darba vides riska faktoru un riskam pakļauto cilvēku apzināšana un 2. Solis – Risku novērtēšana un prioritāšu noteikšana ir ietverts Napo apdraudējumu medību pirmajā stundā, kuras nosaukums ir „Bīstamo situāciju atpazīšana”.

3. solis. Risku novēršanas pasākumu noteikšana

Nākamais solis ir risku novēršanas vai kontroles pasākumu noteikšana. Vispirms jāapsver, vai riskus ir iespējams novērst.

Ja riskus nav iespējams izskaust, tad tie ir jāsamazina. Izvēloties risku novēršanas un kontroles pasākumus, jāņem vērā šādi vispārīgi principi:

- jāizvairās no riskiem, novēršot bīstamas situācijas (piemēram, Napo novērš risku pakļupt pāri atvilktnēi 1. epizodē „Uzmanību, apdraudējumi!”);
- bīstamie faktori jāaizstāj ar tādiem, kas nav bīstami vai ir mazāk bīstami (piemēram, kairinošas ķīmiskas vielas aizvietošana ar nekairinošu – skatīt epizodi „Kairinoši” Napo filmā... „Uzmanību, ķīmikālijas!”);
- jānovērš risku avoti (piemēram, putekļi, kas rodas, zāģējot marmoru vai cietu akmeni: problēma ir atrisināta, samitrinot asmeni ar ūdeni, neļaujot veidoties putekļiem);
- jānosaka kolektīvi nevis individuāli aizsardzības pasākumi (tas nozīmē, ka, ja, veicot kādu darbu, piemēram, metinot vai krāsojot, rodas putekļi vai tvaiki, ir jāierīko piemērota un efektīva nosūces ventilācija, nevis darbiniekiem vienkārši jāiedod individuālie elpceļu aizsardzības līdzekļi – respiratori);
- jāņem vērā tehnikas progress un jaunākā informācija (ja jauna iekārta ļauj veikt to pašu darbu, nepakļaujot darbiniekus noteiktam riskam, piemēram, troksnim, no iepriekšējās tehnoloģijas jāatsakās);
- jācenšas paaugstināt aizsardzības līmeni (tas nozīmē, ka drošības uzlabošana ir nepārtraukts process).

4. solis. Pasākumu īstenošana

Nākamais solis ir preventīvo pasākumu īstenošana. Šajā procesā noteikti jāiesaista ikviena persona, kuru tas skar, un jāizstrādā plāns, kurā jānorāda:

- īstenojamie pasākumi;
- atbildīgās personas un pasākumu īstenošanas laiks;
- pasākumu īstenošanas termiņi.

Visi risku novēršanas un samazināšanas pasākumi jāveic prioritārā secībā. (skatīt 4. epizodi „Rikojies saistībā ar riskiem” Napo filmā Riskantais bizness)

5. solis. Uzraudzība un pārbaude

Jāveic regulāras pārbaudes, lai pārliecinātos, ka riska novēršanas un aizsardzības pasākumi darbojas un tiek īstenoti, kā arī lai noskaidrotu, vai nav radušās jaunas problēmas. Atkarībā no risku rakstura, no darba procesa iespējamajām pārmaiņām un ievērojot notikušu vai „gandrīz notikušu” negadījumu izmeklēšanas rezultātus, risku novērtēšana ir regulāri jāpārskata (Latvijas normatīvie akti nosaka, ka ne retāk kā reizi gadā). Risku novērtēšana nav vienreizējs pasākums.

Novērtējuma dokumentēšana

Risku novērtēšana ir jādokumentē. Šos pierakstus var izmantot šādiem nolūkiem:

- lai sniegtu informāciju;
- lai veiktu uzraudzību;
- lai sniegtu pierādījumus;
- lai pārskatītu procesu gadījumā, ja mainās apstākļi.

Vajadzētu pierakstīt vismaz šādu informāciju:

- novērtēšanā iesaistīto personu uzvārdi un amati;
- apzinātie darba vides riska faktori un to izraisītie riski;
- konkrētiem riskiem pakļauto darbinieku grupas;
- nepieciešamie darba aizsardzības pasākumi;
- informācija par pasākumu ieviešanu, piemēram, atbildīgo personu uzvārdi un izpildes termiņš;
- informācija par turpmāko uzraudzības un pārbaudes kārtību, norādot termiņu un iesaistītos cilvēkus;
- informācija par darbinieku un darbinieku pārstāvju iesaisti risku novērtēšanā.

Lomas un atbildība

Ir svarīgi, lai darbinieki (vai šajā gadījumā izglītojamie) iesaistītos risku novērtēšanā, atpazīstot bīstamās situācijas, un ziņotu par tām darba devējam (šajā gadījumā – pedagogiem). Izglītojamie pārzina problēmas un to, kas reāli notiek tad, kad viņi veic savus uzdevumus vai darbības, tāpēc viņiem būtu jābūt iesaistītiem risku novērtēšanā. Ir vajadzīgas arī viņu praktiskās zināšanas, lai izstrādātu izmantojamus preventīvos pasākumus, kas var palīdzēt aizsargāt viņus pašus, viņu skolasbiedrus un viņu pedagogu.

Darbiniekiem (izglītojamiem) un/vai viņu pārstāvjiem ir tiesības/pienākums:

- piedalīties risku novērtēšanā;
- brīdināt savu darba devēju (pedagogus) par novērotajiem riskiem (skatīt 7. epizodi „Sargeņģeļi” Napo filmā „Tīrības skola”) un informētu par īslaicīgiem apdraudējumiem (skatīt 1. epizodi „Noderīgie brīdinājumi” filmā „Napo piedzīvojumi”);
- ziņot par visām izmaiņām darbavietā (klasē), kas var ietekmēt drošību un veselību;
- būt informētiem par riskiem savai drošībai un veselībai un par pasākumiem, kas jāveic, lai šos riskus novērstu vai samazinātu;
- būt informētiem par preventīvajiem pasākumiem, kas jāīsteno nekavējoties;
- sadarboties, lai palīdzētu darba devējam (pedagogiem) nodrošināt, lai darba (izglītības iestādes) vide būtu droša;
- būt apmācītiem/saņemt norādījumus par pasākumiem, kas jāīsteno nekavējoties;
- pārzināt drošības procedūras (skatīt 2. epizodi „Uzmanību, klausieties!” Napo filmā „Drošs sākums” vai 4. epizodi „Drošības plāns” Napo filmā „Tīrības skola”) un ievērot tās (skatīt 2. epizodi „Atslēgšana” Napo filmā „Droša apkope” vai 8. epizodi „Murgains sapnis” Napo filmā „Drošība būvlaukumā”);
- pēc iespējas rūpēties par savu un citu cilvēku, kurus skar viņu rīcība, drošību un veselību (skatīt 4. epizodi „Čempionu godināšana” Napo filmā „Drošība būvlaukumā”);
- neimprovizēt (skatīt 6. epizodi „Improvizācijas risks” filmā „Napo piedzīvojumi”);
- būt piesardzīgiem (skatīt 6. epizodi „Katram savs ceļš” Napo filmā „Drošība būvlaukumā”);
- vajadzības gadījumā izmantot individuālos aizsardzības līdzekļus (piemēram, maskas, dzirdes aizsardzības līdzekļus, aizsargķiveres utt.) (skatīt 1. epizodi „Kaitīgi” Napo filmā „Uzmanību, ķimikālijas!” vai 1. epizodi „Napo grib ierobežot troksni” Napo filmā „Stop troksnim!”).

Daži jautājumi, ko izglītojamie varētu uzdot pedagogiem vai saviem vecākiem

- Ar kādām bīstamajām situācijām es varu saskarties?
- Vai un kad es tikšu apmācīts par drošību?
- Kas man ir jā dara, lai sevi aizsargātu?
- Kas man būtu jā dara ārkārtas situācijā?
- Kā man jā ziņo par negadījumu, veselības problēmām vai tad, ja es pamanu kaut ko neparastu vai bīstamu?
- Kas man ir jā dara, ja esmu guvis savainojumu?

Daži vēstījumi, ko pedagogi varētu uzsvērt diskusijā ar saviem audzēkņiem

- Riski attiecas uz jums; to mērķis esat jūs! Tie var nodarīt kaitējumu ikvienam arī Tev!
- Katra bīstama situācija var jūs nepatīkami skart; krokodils vienmēr ir gatavs iekost!
- Apstājies, padomā, rīkojies! (apstājies – sarkans, padomā – dzeltens, rīkojies – zaļš: tie ir luksofora signāli)
- Kāpēc jūs ignorējat bīstamas situācijas?
- Kāpēc jūs rīkojaties, neievērojot drošības pasākumus?
- Aprakstiet nedrošu situāciju „domino efektu”, t.i., negatīvu atgadījumu ķēdi, kurā sākotnējais negadījums, kas nav pārāk būtisks, izraisa virkni citu negadījumu, beigās novedot pie nopietnām sekām (skatīt 8. epizodi „Murgains sapnis” Napo filmā „Drošība būvlaukumā”).

A tabula

Risks	Filma	Aina
Negadījumi uz ceļa		
Notriekšana ar transportlīdzekli	Napo filmā... Drošība būvlaukumā	6. Katram savs ceļš
Steigšanās vai nekonzentrēšanās	Napo filmā... Tirības skola	1. Nodomu maiņa
Noguruma stāvoklis un steigšanās	Napo filmā... Droša apkope	5. Steigā
Liels ātrums un slēptie riski	Napo filmā... Riskantais bizness	5. Riskanta kombinācija
Ugunsbīstamība		
Ugunsbīstamība	Napo filmā... Uzmanību, ķimikālijas!	3. Uzliesmojoši
Ugunsbīstamība	Labāko zīmju stāsts	2. Aizlieguma zīme – Smēķēt aizliegts!
Ugunsbīstamība	Labāko zīmju stāsts	4. Glābšanas papildzīme – Avārijas izeja
Ugunsbīstamība	Labāko zīmju stāsts	5. Ugunsdrošības zīme – Ugunsdzēsības aparāts
Elektrība		
Elektrība	Napo filmā: Drošība darba vietā...	Epizode, kurā Napo gatavo svētku apģaismojumu
Mehānismi		
Mehānismi	Napo piedzīvojumi	5. Pareizā aizsardzība īstajā laikā
Mehānismi	Napo filmā... Riskantais bizness	1. Novērtē risku
Troksnis		
Pakļaušana troksnim	Stop troksnim!	Visa filma
Ķīmiskās vielas		
Riski, kas saistīti ar ķimikālijām	Napo filmā... Uzmanību, ķimikālijas!	Visa filma
Paslidēšana un nokrišana		
Paslidēšanas risks	Napo piedzīvojumi	1. Noderīgie brīdinājumi
Nokrišana pa kāpnēm	Napo piedzīvojumi	2. Ar brīdinājumiem vien ir par maz
Nokrišana pa kāpnēm	Napo filmā: Drošība darba vietā... un citur	Epizode ar Napo uz trepēm, kas apkrautas ar priekšmetiem
Nokrišana no augstuma	Napo filmā... Drošība būvlaukumā	2. Bezdibeņa malā
Krītoši priekšmeti	Napo filmā... Drošība būvlaukumā	1. Būvdarbu drošība
Smagu priekšmetu pārvietošana ar rokām		
Smagas kravas	Napo filmā... Drošība būvlaukumā	5. Kā zibens no skaidrām debesīm
Smagas kravas	Napo filmā... Stop – pārslodze!	3. Skaldi un valdi
Smagas kravas	Napo filmā... Stop – pārslodze!	10. Turi mani cieši
Smagas kravas	Napo filmā... Stop – pārslodze!	6. Pagriezies, pagriezies
Nepareiza poza	Napo filmā... Stop – pārslodze!	5. Radikāla ergonomika
Nepareiza poza	Napo filmā... Stop – pārslodze!	8. Domā un pārvieto
Vibrācija		
Vibrācija	Napo filmā... Stop – pārslodze!	4. Sliktās vibrācijas

Napo apdraudējumu medību pirmā stunda iepazīstina ar risku novērtēšanas otro posu: Risku un apdraudējumu noteikšanu.

Šo mācību materiālu sagatavoja EU-OSHA, apspriežoties ar Napo konsorciju – HSE (AK); DGUV (Vācija); INAIL (Itālija); INRS (Francija); SUVA (Šveice) un AUVA (Austrija).

